

Fennougristiikan monet kasvot¹

Ensimmäisen jälkipolville säilyneen suomen kieliopin *Linguae Finnicae brevis institutio* julkaisi piispa Eskil Petraeus v. 1649. Ensimmäiset kieliopit Venäjällä puhutuista suomalais-ugrilaisista kielistä laadittiin puolestaan Kasanissa 1700-luvun lopussa arkkipiispa V. G. Pucek-Grigorovič'in johdolla. Marin ja udmurtin kieliopit *Sočinenija prinadležaščija k grammatike čeremiskago jazyka* sekä *Sočinenija prinadležaščija k grammatike votskago jazyka* ilmestyivät v. 1775; kummallakaan kielellä ei muutoin ollut tällöin vielä lainkaan kirjallisuutta.

Nyt nousee eteen kysymys: olivatko näiden kielioppien tekijät fennougristeja? Oletetaan, että kysymys esitettäisiin suoraan mainituille henkilöille. Luulen, että vaikka pari sataa vuotta myöhemmin syntyneen *fennougristi*-termin sisältöä koetettaisiin parhaalla mahdollisella tavalla selittää piispa Petraeukselle, fennougristiikan käsite ei hänelle valkenisi; loppujen lopuksi hän tuskin suostuisi pitämään kielioppiaan epämääräiseen fennougristiikkaan kuuluvana tuotteena. Myös Pucek-Grigorovič varmaan kieltäytyisi kunniaista ja vetoaisi siihen, että hänen toimintansa oli vain tarkoitettu saattamaan villit tšeremissit ja votjakit kirkon helmaan ja paremmiksi tsaarin alamaiseksi.

Mutta mikä on nykypäivän tutkijan vastaus? Mikko Korhonen on laatinut Otavan tietosanakirjaan artikkelin suomalais-ugrilaisista kansoista ja kielistä; sen mukaan suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historia näyttäisi alkavan 1600-luvun loppupuolelta, jolloin ensimmäiset tutkijat esittivät joidenkin kielikuntamme kielten olevan keskenään samaa alkuperää (Korhonen 1981, 6562). Kiistatonta onkin, että fennougristiikan käsite syntyy vasta silloin, kun käsitys suomalais-ugrilaisesta kieliperheestä alkaa muotoutua ja vertaileva tutkimus alkaa. Mutta voidaanko fennougristiikka sittenkään rajata niin, että siihen kuuluu vain vertaileva tutkimus?

Käsitykseni mukaan tällainen rajaus olisi epärationalinen, sillä kieliä voidaan tieteellisen yksityiskohtaisesti vertailla vain erilliskielten deskriptiivisen

¹ Artikkelini on pääkohdin esitetty läksiäisluentona 7. 3. 1997 sen kirjoittajan jäätyä eläkkeelle suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professorin virasta.

tutkimuksen pohjalta. Eri kielistä tehdyt synkroniset tutkimukset myös monessa tapauksessa vaikuttavat suoraan siihen, millaisiin tuloksiin vertailevassa tutkimuksessa päästään. Näin siis myös kunkin suomalais-ugrilaisen kielen erillistutkimus on katsottava fennougriistikaksi. Tätä mieltä onkin mm. Korhonen mainitussa tietosanakirja-artikkelissaan. Myös Juha Janhunen totesi viime vuoden lopussa järjestetyssä *Fennougriistikan nykypäivä ja tulevaisuus* -seminaarissa pitämänsä esitelmän alussa: ”— (suppeaankin) fennougriistikaan kuuluvat olennaisena osana myös synkronisen ja deskriptiivisen kielen-tutkimuksen ongelmanasettelut kaikkien yksittäisten uralilaisten kielimuotojen osalta” (Janhunen 1996, 8–9).

Tästä siis seuraa, että sekä Petraeuksen että Pucek-Grigorovičin työt kuuluvat myös fennougriistisen tutkimuksen historiaan. Ja erityisesti viimeksi mainitusta johtaakin suora linja fennougriistisen tutkimuksen ydinalueeseen, kuten pian käy ilmi.

Vertaileva fennougriistikka alkoi ennen muuta sanavertailuina. Suomen ja unkarin samankaltaisuuksiin kiinnittivät huomiota 1600-luvulla sekä saksalainen Martin Fogel että eräät ruotsalaiset tutkijat. Seuraavina vuosikymmeninä mm. eri Euroopan maiden diplomaattien, kauppiaiden, sotilaiden ja luonnontieteilijöiden tekemien muistiinmerkintöjen ja kombinaatioiden perusteella alettiin myös Venäjällä puhuttavia suomalais-ugrilaisia kieliä yhdistellä geneettisesti suomeen ja unkariin. Ratkaisevasti tutkimusta edistivät filosofi G. W. Leibniz sekä eräät saksalaiset historioitsijat. Erityisesti Venäjän fennougriististenkin kansojen ja kielten tutkimuksen keskuksiksi kohosi v. 1737 perustettu Göttingenin yliopisto. Sen tutkijat käyttivät hyväkseen mm. Pietarin tiedeakatemian järjestämien tutkimusmatkojen tuloksia; retkikuntien johdossa oli yleensä länsimaisia, ennen muuta saksalaisia tiedemiehiä. Kuva Venäjän suomalais-ugrilaisista kansoista oli Göttingenissä ennen pitkää varsin oikeansuuntainen. (Stipa 1990, 182–187, 195–198.)

Myös kielen muotovertailuja hyväkseen käyttävän ns. tieteellisen fennougriistikan katsotaan alkaneen 1700-luvun lopulla. Ensin unkarilainen János Sajnovics todisti v. 1770 teoksessaan *Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse* mm. rakenteellisten samankaltaisuuksien avulla unkarin ja lapin kielisukulaisuuden. Sitten niin ikään unkarilainen Sámuel Gyarmathi julkaisi v. 1799 vertailevan tutkimuksensa *Affinitas lingvae hvngaricae cvm lingvis fennicae originis grammaticae demonstrata*, jossa hän osoitti unkarin sukulaisuuden useimpien suomalais-ugrialaisten kielten kanssa. Monista Venäjän sukukielistämme Gyarmathin oli kuitenkin tyytyminen perinnäisiin sanavertailuihin. Mutta maria ja udmurtia hän vertasi unkariin myös kieliopillisesti. Ja juuri tässä näkyy vertailevan tutkimuksen välitön yhteys Pucek-Grigorovičin johtamaan työhön: vain näistä Venäjällä puhuttavista etäsukukielistämme oli tuohon aikaan olemassa kieliopit. Näin Pucek-Grigorovičin toiminta kuuluu vääjäämättä fennougriistikan historiaan. Ja samalla tavalla piispa

Petraeuksen kielioppityö voidaan katsoa fennougristiseksi, mutta vasta sen jälkeen, kun fennougristinen kieliyhteys oli osoitettu.

Kaiken kaikkiaan ensin kehittyivät erillisinä unkarin, suomen ja viron tutkimus. Sitten syntyi näiden ja muiden sukukieltemme tutkimukselle kattokäsite – ja 1800-luvulla myös nimitys – fennougristiikka. Toisaalta erityisesti mainitsemieni kolmen kielen tutkimus on niin spesifistä, monipuolista ja laajaa, että näiden kielten tutkimuslohkot muodostavat yhä edelleen myös ikään kuin omat kokonaisuutensa fennougristiikan kentässä. Niinpä nykyisin useat fennougristiset seurat ja julkaisut eivät käytännön syistä pidä synkronista fennistiikkaa, hungarologiaa tai viron tutkimusta primaaristi toimialaansa kuuluvina.

Näiden kolmen fennougristisen maan yliopistoissa on erikseen maan äidinkielen ja fennougristiikan oppiaineet, usein myös eri laitokset. Näin fennougristiikka voi näyttää kansallisesti katsottuna jopa melko erilliseltä tutkimusalalta. Mutta kansainvälinen näkökulma saattaakin olla toinen. Esim. Kölniin ollaan juuri perustamassa fennougristiikan professuuria, jonka oppialaksi määritellään suomen kieli sekä mahdollisesti sen liittymät muihin itämerensuomalaisiin kieliin. Jostakin Japanin näkökulmasta taas laitos, jossa opetetaan pelkästään suomea ja unkaria, on tyypillinen fennougristinen laitos.

Entäpä, jos fennougrististen kielten sukulaisuutta ei olisi lainkaan keksitty tai siitä ei olisi piitattu? Jos esim. suomen, viron ja unkarin kielentutkimus olisi jatkunut niin, että näitä kieliä olisi tutkittu kontrastoimalla niitä latinan jälkeen venäjään, saksaan ja Englantiin, viroa ja suomea myös ruotsiin, ei ehkä koko käsitettä fennougristiikka olisi ollenkaan syntynyt.

Tämä lienee kuitenkin vain pelkkää spekulointia? Vai onko sittenkään? V:n 1995 fennougristikongressissa Jyväskylässä Jan-Ola Östman ja Jarno Raukko esittivät ns. pragma-areaalisen tutkimusmallin. He pyrkivät todistamaan teesin: suomi on geneettisestikin enemmän sukua ruotsille kuin mordvalle. Mutta jos tutkijat olisivat kautta vuosisatojen varauksettomasti hyväksyneet tämäntapaiset teesit ja niihin liittyvän todistelun, niin tuskinpa heidän mieleensä koskaan olisi tullut ryhtyä vertailemaan suomea esim. Siperiassa puhuttavaan hantiin, samojedikielistä puhumattakaan.

On kiistatonta, että suomi on erittäin germaanistunut kieli. Lainasanojen lisäksi mm. syntaksissa, semantiikassa ja pragmatiikassa on paljon yhtäläisyyksiä varsinkin suomen ja ruotsin kielen välillä. Mutta vaikka esim. suomen *saada-* ja ruotsin *få-*verbillä olisikin merkittävästi samanlainen semantiikka ja vaikka ruotsin *om-*prepositiolla ja suomen *stä-* elatiivinpäätteellä olisikin joitakin semanttisia korrelaatioita (Östman – Raukko 1995, 48), geneettistä sukulaisuutta nämä eivät todista. Esim. *om* on joka tapauksessa prepositiokielen rakenneaines, kun taas suomi muiden suomalais-ugrialaisten kielten tapaan yhä edelleen kuuluu postpositiokieliin. Keskeisimmät muotoainekset, joiden yhteiseen alkuperään koko kielten sukulaisuustodistelu olennaisesti

perustuu, eivät hevin edes lainaudu typologisesti aivan erilaisesta kielestä toiseen. Mikäli taas samaa alkuperää olevien muotoainesten todistusvoimasta halutaan luopua, on nähdäkseni samalla hylättävä parisataa vuotta sitten hyväksytyt diakronisen lingvistiikan ajatusmallit.

Kuten edellä mainitsin, vertaileva kielitiede ei aikoinaan omaksunut pragma-areaalisen tieteenparadigman kaltaista ajattelumallia vaan historiallis-geneettisen näkemyksen. Sen mukainen fennougriistiikka saapui Suomeen tuontitavarana 1700-luvun lopulla. Maahantuojana, joka samalla löi tuotteeseen omaakin leimaansa, toimi Henrik Gabriel Porthan. Hän esitteli Suomessa tuoreeltaan arvostavasti Sajnovicsin näkemykset unkarin ja lapin kielisukulaisuudesta. Vierailtuaan v. 1779 Göttingenissä hän alkoi tutkimuksissaan esittää muidenkin suomalais-ugrialaisten kansojen ja kielten suhteita nykykäsityksiä vastaavalla tavalla.

Porthan alkoi ideoida myös tutkimusmatkoja Suomesta Venäjälle. Ne toteutuivat kuitenkin vasta hänen kuolemansa jälkeen. Ensin lähti matkoilleen A. J. Sjögren (1794–1855), sitten tutkimusmatkailijoistamme merkittävin M. A. Castrén (1813–1852). Sjögren, joka oli paitsi lingvisti myös kulttuurihistorioitsija ja perinteentutkija, aloitti sukukansojemme monitieteisen tutkimuksen. Mutta ilmeisesti hänen työnsä jatkajalla Castrénilla on ollut Sjögreniäkin suurempi merkitys fennougriistiikan tulevaisuudelle. Niinpä otan esiin Castrénin elämäntyöstä muutamia sellaisia seikkoja, joilla näyttäisi olevan kytkentöjä myöhempään fennougriistiikkaan, jopa nykypäivään.

Alkuaan kreikkaa ja itämaisia kieliä opiskellut Castrén ryhtyi kansallisten tieteiden tutkijaksi kansallisromantiikan, erityisesti v. 1835 ilmestyneen Kalevalan vaikutuksesta. Castrén mm. käänsi Kalevalan ruotsiksi ja vielä tutkimusmatkojensa jälkeenkin parivuotisena professorikautenaan piti luentoja suomalaisesta mytologiasta ja Kalevalasta.

Sillä, että Castrén tutki kielten lisäksi innokkaasti folkloristiikkaa, erityisesti mytologiaa, saattaa olla oma vaikutuksensa myös häntä seuraavien lingvistien keruutyölle: tutkimusmatkailijat keräsivät sukukielistämme kielennäyteteksteiksi erityisesti kansanrunoutta, so. uskomuksia, satuja, lauluja, enteitä, sananlaskuja, arvoituksia jne.

Tämä menettely perustui ilmeisesti myös lingvistisiin näkökohtiin. Fennougriistiikan perimmäinen tavoitehan oli pitkään yksinomaan sukukielten yhteisten, alkuperäisten aineiden selvittäminen. Ja kun kansanrunouden kieli on vanhakantaista, folkloretekstien avulla voitiin ajatella päästävän parhaiten käsiksi kielten vanhimpiin piirteisiin. Tällaisesta keruutendenssistä on kuitenkin seurauksena, että meillä ei nyt ole tietoa siitä, miten eri kieliä esim. sata vuotta sitten todella puhuttiin.

Ainakin varhemmassa vaiheessa kielitieteellisen ja folkloren keruun identifioinnilla oli toinenkin peruste. Esim. Castrénin mukaan kansojen ja kielten sukulaisuuden todistamisessa voidaan käyttää hyväksi myös mm. mytologiaa,

folklore ja etnologiaa. (Ks. esim. Estlander 1929, 193–198; Korhonen 1986, 60.) Tämä käsitys oli myös monilla myöhemmillä tutkijoilla. Siteeraan v. 1882 ilmestynyttä Otto Donnerin artikkelia *Suomalaisten ja Mordvalaisten yhteinen sivistyskanta*: ”Niitä (häissä esitettyjä lauluja ja laulun tapaisia kertomuksia) oli jo Permialaisilla; kertomustapansa ja ajatuksen juoksunsa puolesta ovat ne hyvin nähtävästi sukua suomalaiselle häälaululle, jota Castrén piti kansanrunoutemme vanhimpana tuotteena. Mordvalaisten ja Tsheremissien kansanrunous on muotonsakin puolesta paremmin suomalaisten runojen kaltainen.” (Donner 1936, 83.)

Kuten tunnettua, Otto Donner oli v. 1883 toimintansa aloittaneen Suomalais-Ugrilaisen Seuran perustaja. Tällä seuralla on puolestaan ollut erittäin suuri merkitys fennougristiikassa niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Äskeisen sitaatin perusteella ei olekaan yllättävää, että seura perustettiin monitieteiseksi. Sääntöjen ensimmäinen pykälä kuului: ”Suomalais-Ugrilaisen Seuran tarkoitus on edistää suomalais-ugrilaisten kansojen tuntemista niiden kielen, muinaistieteen, muinaishistorian ja kansatieteen tutkimisella.”

Nyttemmin tutkimus on osoittanut monet 1800-luvun sukulaisuuskäsitykset vääriksi. Niinpä on todettu, että veri- ja kielisukulaisuus ovat eri asioita. Eikä myöskään kulttuuri ole sillä tavoin sidoksissa kieleen, että enempää aineellisten kuin henkistenkään kulttuuripiirteiden avulla jotakin kieltä puhuva kansa voitaisiin osoittaa esim. suomalais-ugrilaiseksi tai päinvastoin. Kaikesta huolimatta esim. Suomalais-Ugrilainen Seura on yhä monitieteinen. Mutta onko sukukansoihimme kohdistuvaa folkloristista tai etnologista tutkimusta katsottava enää nykyisin lainkaan fennougristiikaksi?

Korhosen mainitun tietosanakirja-artikkelin mukaan vastaus on selkeän positiivinen. Mielestäni hänen kantaansa voi yhtyä, jopa uusin lingvistisin argumentein. Mm. nousussa oleva pragmalingvistiikka, joka tulee valtaamaan alaa myös fennougristiikassa, on sidoksissa ihmisen kokonaiskäyttäytymisen tutkimiseen. Ja samalla tavoin kuin kielelliset myös kulttuuriset ilmiöt ovat areaalisia; molemmille ovat tyypillisiä kontaktit, esim. folklorille vieläpä kielelliset. Tietynäikaisen kielen ja kulttuurin yhteyksiä korostaessaan ovat mm. Östman ja Raukko aivan oikeassa. Tutkijan on kuitenkin visusti pidettävä mielessä, että kielten ja kulttuuri-ilmiöiden levinneisyysalueet ovat jo muinaisuudessa voineet poiketa hyvinkin rajusti toisistaan.

Kokonaan eri asia on, että sukukansojemmekin kulttuurien tutkimus kuuluu nykyisin primaaristi kulttuurien tutkimukseen erikoistuneille oppiaineille. Silti suomalais-ugrilainen kielentutkimus ja kulttuurintutkimus voivat yhä edelleen olla hedelmällisessä vuorovaikutussuhteessa.

Castrénin perintö näkyy tutkimuksessamme vielä muullakin tavalla. Paitsi että Castrén todisti samojedikieliset sukukieliksemme, hän tutki myös muita Aasian kieliä ja päätyi hyväksymään näkemyksen, jonka mukaan niin suomalais-ugrilaiset kuin samojedikieliset ovat edelleen sukua altailaisille kielille; näitä

ovat turkkilaiset, mongolilaiset ja tunguusilaiset kielet. Tämä käsitys hyväksyttiin yleisesti pitkään 1800-luvun loppupuolelle, ja siihen uskovia lienee yhä.

Fennougriistiiikalle tällä Castrénin näkemyksellä oli tärkeä merkitys: myös altaiskielisiä oli tutkittava, jotta kieleemme sukulaisuus niihin joko varmistuisi tai kumoutuisi. Niinpä mm. Suomalais-Ugrilainen Seura käsitti myös näiden kielten kuuluvan tutkimusalaansa. Lähtö- ja kiinnekohta oli useimmilla tutkijoilla kuitenkin vahvasti kansallinen. Tämä näkyy esim. Artturi Kanniston esittämistä Otto Donnerin satavuotispäivän muistosanoista, joiden mukaan Donner oli kaavaillut perustamansa Suomalais-Ugrilaisen Seuran tehtäviä mm. seuraavasti: ”Olipa sen, mikäli voimat ja varat sallivat, pyrittävä valloittamaan suomalaiselle tutkimukselle osallisuus vieläkin (Castrén tutkimustyötä) kaukaisemmilte työkentille, milloin tästä oli odotettavissa hyötyä heimmomme muinaisuuden selvittämiselle.” (Kannisto 1936, 5.) Toinen asia on, vastaako muistosanojen painotus aivan tarkalleen Donnerin koko toimintaa.

Niinpä monet fennougriistit keräsivät ja julkaisivat aineistoja mm. turkkilaiskielistä ja laativat tutkimuksia sukukieltemme turkkilaislainsanoista. Sitä paitsi monet kuuluisat altaistimme ovat aloittaneet fennougriisteina: G. J. Ramstedt (1873–1950) ja Martti Räsänen (1893–1976) keräsivät marilaisaineistoja, ja myös nuoremman polven altaisti Juha Janhunen (1952–) on laatinut väitöskirjansa samojedista.

Nykyisin suomensukuisten ja altailaisten kielten ei katsota kuuluvan yhteiseen ural-altailaiseen kielikuntaan. Mutta altailaisten kielten ja kansojen tutkimus kuuluu yhä mm. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimialaan, vaikka maassamme on toiminut erillinen Suomen Itämainen Seura jo seitsemisen vuosikymmentä. Näin suomalainen fennougriistiiikka ei ole ollut eikä ole alueellisesti eristäytynyttä tutkimusta. Tämä perintö on vaalimisen arvoinen.

Mutta nyt on edessä tärkeä kysymys: onko tämä tutkimustraditio niin arvokas, että sen edelleen kehittämiseksi tulisi uhrata koko fennougriistiiikka? Näin esitti Juha Janhunen jo puheena olleessa *Fennougriistiiikan nykypäivä ja tulevaisuus* -seminaarin esitelmässään: ”Voidaan nimittäin kysyä, onko lopultakaan mielekästä ylläpitää, ja missä muodossa, akateemista alaa, joka keskittyy yhden ainoan kielikunnan vertailevaan tutkimukseen. Moneltakin kannalta olisi järkevää myös tällä saralla siirtyä kohti universaalin disiplinaarin, tässä tapauksessa yleisen vertailevan kielentutkimuksen suuntaa. — Ihanteellinen tilanne olisi siis ehkä se, että fennougriistiiikka lopulta kokonaan sulautuisi niihin yleisiin tieteenaloihin, joihin se metodisesti perustuu, tai myös: joille se, ainakin Suomessa, on luonut metodisen perustan.” (Janhunen 1996, 10.)

Tämä esitys kaippaa kuitenkin nähdäkseni muutamia kommentteja.

Ensinnäkin: tutkimusalat, enempää kuin yliopistolliset oppiaineetkaan, eivät aina ole eriytyneet nimenomaan metodisiin perusteisiin. Eikö useilla historian tutkimuksen haaroilla, sellaisilla kuin Suomen historia, Skandinavian his-

toria, yleinen historia, jopa kulttuurihistoria, ole yhteinen teoriatausta? Ja kuten sanottu, fennistiikkakin on mielestäni fennougristiikan osa, vaikka se käytännön syistä onkin muotoutunut erilliseksi oppiaineeksi. Näin kansojen kulttuuritarpeet eivät aina lokeroidu universaalien disipliinien mukaisesti. Sanomattakin on selvää, että eri tutkimusalojen tulee käyttää kulloinkin universaaleiksi katsottuja metodeja.

Toiseksi Juha Janhusen kaavailema tieteenalojen uusjakoesitys sisältää myös väitteen: ”ala, joka keskittyy yhden ainoan kielikunnan vertailevaan tutkimukseen”. Tosiasiallisesti fennougristiikka ei ole kuitenkaan keskittynyt vain yhden kielikunnan kielten vertailuun. Ennen muuta indoeurooppalaisten ja – kuten jo edellä totesin – myös turkkilaisperäisten lainasanojen tutkimus on aina ollut osa fennougristiikkaa. Se taas, että vuosisadanvaihteen tutkimus keskittyi nimenomaan sanalainoihin, johtui aikakauden tutkimuksellisesta painotuksesta. Joka tapauksessa näillä kielikuntien välisillä lainasanatutkimuksilla, jotka Janhunenkin mainitsee hyvin arvostavasti, on tärkeä merkitys myös indoeuropeistikalle ja altaistiikalle.

Äskeisen sitaatin korostuksessani huomiota kiinnittää vielä sekin, että nyt Janhunen näyttäisi lukevan fennougristiikkaan vain vertailevan tutkimuksen. Kuten olen maininnut, vähän aiemmin hän oli valmis laskemaan jopa ns. suppean (so. kulttuurientutkimuksen pois rajaavan) fennougristiikan piiriin kaikkien yksittäisten uralilaisten kielimuotojen niin synkronisen kuin diakronisen tutkimuksen. Kiistämätön tosiasia on, että viime vuosikymmeninä maassamme on tutkittu paitsi suomea myös sukukieliämme aivan modernein, mm. strukturalistisin, generatiivisin ja sijakieliopin menetelmin. Tämän tyyppisen tutkimuksen mainitsee esim. Korhonen jo usein puheena olleessa tietosanakirja-artikkelissaan yhdeksi fennougristisen tutkimuksen kolmesta pääsuuntauksesta.

En tiedä, miten vakavaksi Janhunen on hyökkäyksensä fennougristiikan itsenäistä asemaa vastaan tarkoittanut. Siteeratun kohdan jälkeen hän näet toteaa, että tärkeintä ei sittenkään ole terminologia vaan (tutkimuksen) sisältö. Samalla hän myös myönnittelee: ”Onhan nimittäin niin, että fennougristiikalla on, varsinkin niin sanotuissa suomalais-ugrilaisissa maissa, tietty kansallinen arvotaustansa, johon on ehkä paras olla kajoamatta, jotta edes nykyinen resurssitaso saataisiin säilytetyksi” (Janhunen 1996, 10).

Mutta Janhusen esitys saa kuulijan tai lukijan muutenkin pohtimaan kysymystä fennougristiikan olemassaolon oikeutuksesta nykyajan Suomessa. Alan itsenäisenä säilyttämistä ja kehittämistä puoltavista seikoista monet liittyvät kiistämättä kansallisiin näkökohtiin, mutta eivät pelkästään arvotaustana vaan todellisena kansallisena merkityksenä.

Mielestäni fennistiikalta, joka siis on fennougristiikan yksi osa, ei pitäisi katkaista historiallisia kytkeitä. On varmaa, että suomen ja sen sukukielten vertailevan tutkimuksen avulla voidaan yhä vielä tarkentaa kuvaa suomen kielien historiallisesta rakentumisesta. Mutta erillisten sukukielten tutkimus avaa

joissakin tapauksissa uusia näkymiä myös suomen synkroniseen rakennekuvaukseen. Ja toisaalta: suomalaisella on monesti äidinkielestään verrattonta apua sukukielten rakenteiden ja niiden käytön ymmärtämisessä ja tutkimisessa.

Tällä tavoin käsitettynä suomalais-ugrilainen kielentutkimus voi myös oppiaineena olla suomen kielen tutkimuksen välitön jatke ja apuväline, joka auttaa ymmärtämään yleisemminkin kielten diakronista kehitystä. Esimerkiksi yleinen Aasian ja Euroopan vertaileva areaalilingvistiikka olisi fennistiikalle etäinen opinalla, jonka tutkimuksellinen fokus varmasti vaihtelisi suuresti aina tutkimuksen kärjessä olevien henkilöiden mukaan. Tällä tavoin menetettäisiin se tietty stabiliteetti, joka fennougristiikalla nyt on: sen kohteena tai aina-kin kiinnekohtana ovat tietyt substanssit, so. kielikuntamme kielet.

Hyvin tärkeä on myös fennougristiikan kansainvälinen aspekti. Kuten sanottu, sukukieltemme vertailevan tutkimuksen juuret ovat yhteiseurooppalaisella maaperällä, 1600- ja 1700-luvun Saksassa, Hollannissa ja Ruotsissa. Ja nykyisin fennougristiikkaa tutkitaan lukuisten eri maiden yliopistoissa; yksistään Saksaan on perusteilla neljäs fennougristiikan professuuri. Näin fennougristiikka on ylikansallisten yhteyksiensäkin ansiosta auki aina uusille kansainvälisille vaikutteille. Juuri tässä, kansallisen ja kansainvälisyyden kohtaamisessa, näen yhden fennougristiikan perusmerkityksistä.

Mutta jokaisen elävän tutkimusalan on löydettävä aina uudet kysymyksenasettelut. Käsitökseni mukaan omaperäisen sanaston etymologiointi sekä kielikuntamme sisäinen äänne- ja muotohistoriakin ovat jo siinä määrin tutkitut, että näillä alueilla ei radikaaleja uusia tieteellisiä voittoja ole saavutettavissa. Sitä vastoin uskon, että funktionaalinen ja typologinen tutkimus on vasta alullaan. Miten vanhoista ja lainatuista aineksista eri kielissä kehittyä suures-tikin toisistaan poikkeavia muoto- ja ilmaisujärjestelmiä? Aivan erityisen tärkeää tulee olemaan – tästä tutkijat ovat melko yksimielisiä – kielikontaktien tutkimus. Niiden syvällisestä vaikutuksesta on oltu tietoisia jo kauan. Esim. A. M. Tallgren ja Y. H. Toivonen kirjoittivat v. 1933 ilmestyneessä *Suomen kulttuurihistoriassa* seuraavasti: ”Erilaisuus (kielikuntamme kielten välillä) johtuu sekä siitä pitkästä ajasta, jonka kuluessa nuo kansat ovat asuneet erillään, että lähinnä siitä mullistavasta vaikutuksesta, joka vierailta kansoilla, yhdeltä puolen turkkilais-tataarilaisilla, toiselta indoeurooppalaisilla, on näihin kansoihin ollut.” (Tallgren – Toivonen 1933, 30.) Kuten sanottu, tähän asti on tutkittu lähinnä sanalainoja, nyt on edessä kielikontakteihin perustuvien muidenkin kielellisten elementtien ja kielenkäytön muutosten tutkimus.

Tästä näkökulmasta aukeaaakin entistä kauaskantoisempi vertaileva tutkimus, ilman että luovomme kiinnekohdasta, fennougristisista kielistä. Mikäli maahamme halutaan perustaa globaalisen vertailevan lingvistiikan professuuri, sen luonteva paikka olisi mielestäni Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitos. Sekä yleinen vertaileva kielentutkimus että fennougristiikka saattaisivat kyllä parhaimmillaan hyvin täydentää toisiaan.

LÄHTEET

- DONNER, OTTO 1936: Suomalaisen ja Mordvalaisten yhteinen sivistyskanta. *Memoria Saecularis Ottonis Donner 1935. XII. 15.* Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 71. Helsinki.
- ESTLANDER, B. 1929: *Mathias Aleksanteri Castrén*. Helsinki.
- JANHUNEN, JUHA 1996: Fennougriistikan suhde naapuritieteisiin. *Tieteessä tapahtuu* 7.
- KANNISTO, ARTTURI 1936: Otto Donnerin satavuotispäivänä. *Memoria Saecularis Ottonis Donner 1935. XII. 15.* Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 71. Helsinki.
- KORHONEN, MIKKO 1981: Suomalais-ugrilaiset kansat ja kielet. *Otavan Suuri Ensyklopedia* 9. Keuruu.
- 1986: *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828–1918*. Helsinki.
- STIPA, GÜNTER JOHANNES 1990: *Finnisch-ugrische Sprachforschung*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 206. Vammala.
- TALLGREN, A. M. – Y. H. TOIVONEN 1933: Suomen kansan esihistoriallinen kulttuuriperintö. *Suomen kulttuurihistoria I*. Jyväskylä.
- ÖSTMAN, JAN-OLA – JARNO RAUKKO 1995: The 'Pragmareal' Challenge to Genetic Language Tree Models. *Itämerensuomalainen kulttuurialue*. Castrenianumin toimitteita 49. Helsinki.

ALHO ALHONIEMI: *Die vielen Gesichter der Finnougristik*

Der Gegenstand der Finnougristik kann in vielerlei Weise betrachtet werden. In Finnland bezeichnet der Begriff Finnougrist meist einen Wissenschaftler auf dem Gebiet der mit dem Finnischen verwandten Sprachen. In ihrer engsten Bedeutung wird zur Finnougristik (wissenschaftlicher: Uralistik) nur die vergleichende Forschung der uralischen Sprachen gezählt.

Im vorliegenden Artikel wird versucht, die Auffassung zu veranschaulichen, wonach jederlei sowohl diakronische als auch synkronische Erforschung des Finnischen und der damit verwandten Sprachen zur Finnougristik gehörig anzusehen ist, unabhängig davon, ob die Forschung vergleichender Art ist oder nur eine Sprache betrifft. Dies ohne Berücksichtigung dessen, dass sich in Finnland, Ungarn und Estland die Forschung und Lehre der Muttersprache aus praktischen Gründen zu gesonderten Lehrfächern, oft auch eigenen Instituten, differenziert hat. Wenngleich der Schwerpunkt der Forschung der Kultur der finnougriistischen Völker wiederum in der Regel in die einzelnen Einheiten der Kulturforschung verlegt worden ist, kann auch diese Forschung nicht von der Finnougristik getrennt werden, ohne dadurch der vergleichenden oder kontrastiven Forschung zu schaden.

Basierend auf der Forschungsarbeit von M. A. Castrén beschreibt der Verfasser auch die Tradition der finnischen Finnougristik, die immer umfassend war. Auch verwirft er den von Juha Janhunen im Jahre 1996 in einem Seminar aufgeworfenen Vorschlag, wonach es begründet sei, die finnische Finnougristik zu einer vergleichenden Sprachforschung oder Ethnolinguistik umzuwandeln. Die finnische Finnougristik, in deren besten Produkten ständig neue allgemeinlinguistische Methoden angewandt wurden, hat in vieler Hinsicht nach wie vor eine grosse nationale Bedeutung. Aber auch aus internationaler Sicht ist sie bedeutend – wird doch an den Universitäten vieler Länder die Finnougristik erforscht und gelehrt. Es wäre unnatürlich, wenn deren Erforschung in Finnland gefährdet würde. Und eigentlich liegt gerade in der nationalen und internationalen Begegnung eine der Hauptbedeutungen der finnischen Finnougristik.

